

*Jekaterina Radkeviča, Zeltīte Barševska
Daugavpils Universitāte, Latvija*

KONCEPTUĀLAIS TEKSTILS LATVIJAS LAIKMETĪGAJĀ TEKSTILMĀKSLĀ

Abstract

„Conceptual Textile in Latvian Contemporary Textile Art”. At the end of the 20th century- at the beginning of the 21st century innovation in Latvian textile art have reached a new quality, thanks to development of intelligent materials and new technologies. Innovation is not only a integration of the traditional and contemporary textile technologies, but also a new concepts in textile art. At the end of the 20th century- at the beginning of the 21st century, textile art and its form- fiber art are the interaction. Beside the traditional materials artists bring in textile art plastics, metals and other contemporary fibers, combine classical techniques with the technologically advanced methods. This article aim is to research the conceptual textile in Latvian contemporary textile art.

Atslēgas vārdi: tekstilmāksla, Latvija, konceptuālais tekstils, inovācijas, tehnoloģijas, šķiedru māksla.

Latvijai ir raksturīgas senas tekstilmākslas tradīcijas, tomēr profesionālās tekstilmākslas attīstība īsti sākas 1961. gadā, kad Rūdolfis Heimrāts (1926- 1992) Latvijas Mākslas akadēmijā nodibina Tekstilmākslas nodaļu. Jau pirmie nodaļas absolventi ir spēcīgi profesionāļi un spilgtas personības, piemēram, E. Pauls- Vīgnere, A. Baumann, A. Muze u.c. (Latvijas tekstilmāksla 1997).

20. gs. 70.- 80. gadi ir nozares intensīvas attīstības periods. Tekstilmākslas kopaina kļūst neparasti plaša- tajā valda māksliniecisko rokrakstu un individuālo manieru dažādība. Līdzās klasiskajam gobelēnam attīstās arī batika, aplikācija, tekstilmozaīka, kolāža, apdruka, jautās un autortehnikas. 20. gs. 90. gadi Latvijas tekstilmākslā ir radoši un daudzveidīgi virzieni. Tie ir papīra lējumi (ebru) un pinumi, tekstilmozaīka, batika, audumu apdruka, izšuvumi, filca tehnika, autortehnikas, dažādu virsmas dizaina un formu meklējumi, fotogrāfijas un kompjūtera iespēju pētīšana tekstilā (Barševska 2009: 65- 72; Kalniete 1989).

Kopš 20. gs. beigām tekstilmāksla saskaras ar nozīmīgām pārmaiņām. Kā viena no raksturīgākajām ir tekstilmākslas un šķiedras mākslas attiecības. Šķiedras mākslas virziens pasaulē ir pazīstams kopš 20. gs. 80. gadiem un, sākot ar 90. gadu otro pusi, arī Latvijas māksliniekos tas izraisījis lielu interesi. Darbi tiek darināti no stieplēm, vadiem, stikla, plastikāta, papīra, papīra lējumiem (ebru), celulozes šķiedras, sizala, flizelīna, koka, akmeņiem, metāla, magnetofona lentēm, kompaktdiskiem, pogām, līmes, gumijas, atkritumu maisiņiem u.c. materiāliem (G. Gabranovs, Z. Putrāma, A. Lūsis, P. Sidars, I. Jakobi, I. Krūmiņa, Dz. Vilks, E.

Rozenbergs, A. Agustinoviča, J. Bankovičs, B. Ābele, I. Egle, D. Štālberga u.c.) (Burāne 2001; Raudzeņa 2008; Barševska 2009: 65-72).

20. gs. beigās- 21. gs. sākumā, pateicoties straujajai zinātnisko tehnoloģiju attīstībai, Latvijas tekstilmākslā vērojamas inovācijas, kas nozīmē gan tradicionālā un laikmetīgā radošu integrāciju, gan arī jaunu konceptu atspoguļojumu. Šī raksta mērķis ir pētīt konceptuālo tekstilu Latvijas laikmetīgajā tekstilmākslā.

Mūsdienu tekstilmāksla aktualizē sava laika problēmas, un tās attīstībā ir vērojami trīs aspekti:

- tradicionālais,
- eksperimentālais un atraktīvais jeb šķiedru māksla (*fiber art*),
- mākslas, dizaina un jauno tehnoloģiju apvienojums.

Tradicionālajā tekstilmākslas virzienā strādā gan amatnieki, gan profesionāli tekstilmākslinieki, piemēram, E. Pauls – Vīgnere, A. Baumanē, Dz. Vilks, I. Krūmiņa, I. Vecenāne, B. Rītere, L. Kaugure u.c. (skat. 1., 2. att.).

Daudzi aktīvi darbojas eksperimentālajā šķiedru mākslas jeb *faber art* virzienā, paralēli izstrādājot jaunas un oriģinālas tehnikas. Piemēram, Gundega Strautmanē savu darbu radīšanai ir izmantojusi šķiedru, pērlītes un autortehniku, kurā līdzīga knipelēšanai. Māksliniece ar Braila raksta zīmēm transkribējusi kristiešu lūgšanu frāzes un uzrakstījusi tās ar sataustāmu pērlīšu palīdzību. Šīs pērlīšuzīmju kopas izkārtotas simetriskā ritmā gan atkārtojot lūgšanas tekstu, gan arī veidojot iespaidīgu, dekoratīvu rakstu. Kopumā autore radījusi ne tikai vizuāli un tehnoloģiski iespaidīgus, eksperimentālus mākslas darbus, bet arī hibrīdus ar vairākiem jēgas slāņiem. Šos darbus var baudīt arī vājredzīgi un akli cilvēki, kam vizuālā māksla būtībā nav pieejama (skat. 3. att.).

Inovatīva Latvijas tekstilmākslai ir arī mākslinieka Ata Lūša autortehnika- perforācija, ko autors pozicionē darbā „*Universarium*” 3. Eiropas tekstilmākslas un šķiedru mākslas triennālē „Tradicionālais un laikmetīgais” (2007. g.), bet 12. Starptautiskajā mežģīņu mākslas biennālē „Laikmetīgā māksla” (*Grand Prix Reine Fabiola* 2006) arī kompozīcijā „*Blak Hole*” (mākslinieks saņēma balvu- Kristāla vārpstiņu) (Barševska 2009: 65-72).

Trešais tekstilmākslas aspekts ietver sevī mākslas, dizaina un zinātnisko tehnoloģiju apvienojumu. Viens no tā sintēzes rezultātiem ir t.s. “gudrais” jeb „intelektuālais” tekstils. Tās ir jaunās paaudzes tekstilijas, kurās tiek iestrādātas tehnoloģijas, kas spēj uztvert stimulus un reaģēt uz tiem. Tekstilmateriāli spēj mainīt krāsu, formu, tekstūru un pat vadīt elektrību. Sauktas par “gudrajām” tekstilijām, tās sākotnēji tika lietotas kosmosa un militārajā industrijā. Mūsdienās

„intelektuālais” tekstils rod arvien vairāk pielietojumu gan laikmetīgajā tekstilmākslā, gan cilvēku ikdienā. Piemēram, zinātniece Inga Ļašenko, kuras pētījumu virziens ir biotekstils jeb pavedieni ar ārstniecisku efektu (“kompresijas biotekstila izstrādājumi ar sudraba pavedienu un kompozītie dzintara pavedieni”), piedāvā tos izmantot tekstilizstrādājumos (zeķēs) un medicīniskajos implantos. Zinātniskos pētījumos pierādīts, ka tekstilizstrādājumi, kuros iestrādāti sudraba pavedieni, ir higroskopiski, novērš baktēriju un sēnīšu infekciju rašanos, labāk saglabā siltumu (Ļašenko 2005).

„Intelektuālo” tekstilu savā radošajā darbībā izmanto tekstilmāksliniece Zane Bērziņa.

Piemēram, viņas darbs „E-statiskās ēnas” (skat. 4. att.)- eksperimentāls sadarbības projekts ar mākslinieku no Lielbritānijas Džeksonu Tanu (*Jackson Tan*)- interaktīvā veidā vizualizē skatītāju elektrostatisko lauku. Tekstilija, kurā ieausts sudraba diegs, iestrādāti tranzistori un gaismas diodes, reaģē uz apmeklētāju uzlādētajām plaukstām un, izdziestot gaismas diodēm, rada šķietamas ēnas, tādā veidā parādot neredzamo, bet klātesošo elektrostatisko lauku. Pārlaižot savu roku pār objekta serpentīna līklocī izvīto formu un kā uz burvju mājienu nodzēšot audumā spīdošo punktojumu, ikviens var apjaust iespēju piedalīties radīšanas procesā. Objekta estētika, izaugusi no tehnoloģiskā risinājuma, pāraug mākslas baudītāja emocionālā un intelektuālā piedzīvojumā.

Konceptuālas tekstilijas rodas, māksliniekiem pielietojot laikmetīgas tehnoloģiskās ierīces, piemēram, Norvēģijā ražotās digitālās žakarda stelles TC-1, kuru idejas autore un attīstītāja ir Vibike Vestbī (*Vibeke Vestby*). Šīs unikālās stelles (atrodas Latvijas Mākslas akadēmijā) dod iespēju tekstilmāksliniekiem apvienot tradicionālo gobelēna aušanas tehniku ar mūsdienīgām tehnoloģijām. Nosacīti tekstilijas, kuras iespējams izstrādāt ar šīm stellēm, var dēvēt par laikmetīgo gobelēnu. Aušanas process paredz mākslinieka skices digitalizēšanu. Ar *Adobe Photoshop* programmas palīdzību tā pārvēršas tehniskajos rakstos, kas tiek ieprogrammēti TC-1, un aušanas process tiek padarīts par pusmehānisku. Lai gan lielāko darba daļu izpilda stelles, tās tomēr tiek vadītas ar roku, ļaujot māksliniekam ieviest dažādas korekcijas, tā padarot procesu radošu un interesantu. Latvijas tekstilmākslinieki, kas strādā ar žakarda stellēm, ir J. Alksne, I. Jakobi, G. Strautmane, Z. Bērziņa, R. Krutovs, A. Kirmuža, A. Baumannē u.c. (skat. 5., 6.).

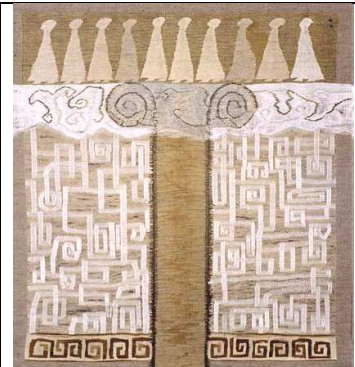
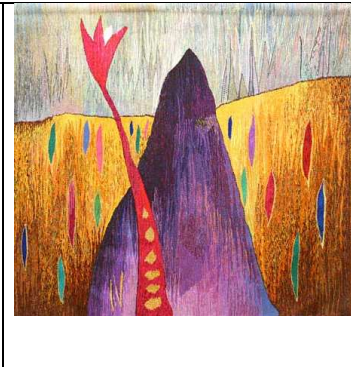
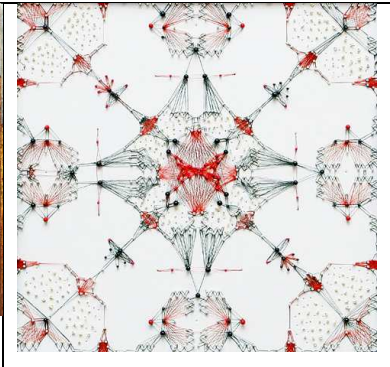
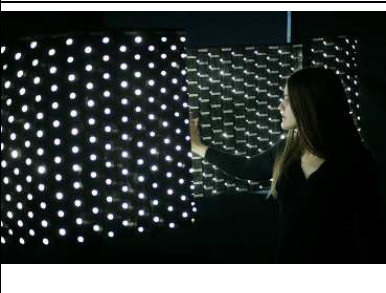

Secinājumi

1. Laikmetīgajā tekstilmākslā Latvijā tradicionālas tekstilmākslas tradīcijas tiek saglabātas un attīstītas.

2. Šķiedru mākslas jeb *fiber art* virziens tekstilmākslinieku artefaktos stimulē jaunas pašizpaušmes formas, eksperimentālas spēles un oriģinālas tehnikas.
3. Inovācijas Latvijas tekstilmākslā ir sasniegušas jaunu kvalitāti, pateicoties inteliģento materiālu un jauno tehnoloģiju straujai attīstībai. Lai procesam būtu nākotnes perspektīvas, ir nepieciešamas investīcijas, zinātnieku un pētnieku piesaiste.
4. Konceptuālais teksts Latvijas laikmetīgajā tekstilmākslā atklāj jaunus tās attīstības aspektus un perspektīvas.

Bibliogrāfija

1. Barševska, Z. (2009) Traditional and Modern Tendencies in Latvian Textile Art in the Early 21st Century. In: *Scientific Articles of VI International Conference „Person. Colour. Nature. Music”*. Daugavpils: DU Akadēmiskais apgāds „Saule”. Pp. 65- 72.
2. Burāne, I. (2001) Gaišā vertikāle jeb pasakas aug īstenības zemē. *Māksla Plus*, Nr.6: 35-39.
3. Kalniete, S. (1989) *Latvju tekstilmāksla*. Rīga: Liesma.
4. Latvijas tekstilmāksla. (1997) Rīga: LTA.
5. Ļašenko, I. (2005) *Spiedienu radošas trikotāžas tehnoloģisko parametru biomehāniskais pamatojums*. Rīga: RTU.
6. Raudzēpa, V. (2010) *Globālā Intriga II. 4. Rīgas starptautiskā tekstilmākslas un šķiedras mākslas triennāle Tradicionālais un laikmetīgais*. Rīga: LNMM.
7. Bērziņa, Z. (2009) *E-Static Shadows*. <http://www.zaneberzina.com/e-staticshadowsproject.htm> [2011.03.10].
8. Ģibiete, E. (2009) *Viss ar TC-1*. <http://www.lma.lv/index.php?parent=819> [2011.03.12].
9. Kārklīņa, D. (2008) *Kad fizikis draudzējas ar mākslinieku*. <http://www.diena.lv/lat/arhivs/karjeras-diena/kad-fizikis-draudzejas-ar-makslinieku> [2011.03.10].
10. <http://www.gallery.lv/textileart/Baumane/laiks0.htm> [2011.03.08].
11. <http://www.gallery.lv/Vecenane/gobeleni/7.htm> [2011.03.16].
12. <http://www.studija.lv/?parent=481> [2011.03.16].
13. <http://www.zaneberzina.com/e-staticshadowsproject.htm> [2011.03.08].
14. <http://foto.delfi.lv/ru/picture/830672/> [2011.03.08].
15. <http://www.textileart.lv/authors.php?id=20> [2011.03.10].

		
<p>1.att. Aija Baumanė. "Laiks". 1998. Jaukta tehnika, vilna, lins, sintētika. 155 x 145 cm. (http://www.gallery.lv/textileart/Baumanė/laiks0.htm).</p>	<p>2.att. Iveta Vecenāne. "Sevī". 2002. Gobelēns. Vilna, lins. 95 x 95 cm. (http://www.gallery.lv/Vecenane/gobeleni/7.htm).</p>	<p>3.att. Gundega Strautmane. "Punkts... Līnija... Futūrisms...". 2007. Šķiedra, pērlītes, autortehnika. 46x46cm. (http://www.studija.lv/?parent=481).</p>
		
<p>4.att. Zane Bērziņa. "E- statiskās ēnas". 2010. Autortehnika. (http://www.zaneberzina.com/e-staticshadowsproject.htm).</p>	<p>5.att. Jekaterina Alksne. "Pašportrets". 2009. Digitālo steļļu gobelēns. (http://foto.delfi.lv/ru/picture/830672/).</p>	<p>6.att. Rolands Krutovs. "Kvadrātsakne no Dievišķā". 2008. Digitālo steļļu gobelēni. Vilna, lini, mohēra. 160X63 cm. 144X60cm. 160X63 cm. (http://www.textileart.lv/authors.php?id=20).</p>